

Forskerne ▶

“ Retrievers innholdsanalyse viser at en tredjedel av alle artiklene om innvandring og integrering handler om religion, og først og fremst islam.

MYE OMTALT: Debatter om innvandring og integrering er ofte debatter om islam og muslimer. Etter Dagbladets publisering av Muhammed-karikaturer i februar 2010 tok bystyrerepresentant for Oslo Høyre, Amir Sheikh (i midten), initiativ til et dialogmøte mellom Dagbladets konstituerte sjefredaktør Lars Helle (t.v) og imamen Mehbob ur-Rehman (t.h). Foto: Scanpix

Innvandrere i norske medier

Tekst: IMDi

Innvandring og integrering er temaer som står høyt på den politiske dagsorden, og som får stor plass i mediene. Temaet engasjerer også den norske befolkningen. Et søk på Aftenpostens debattsider viser at innvandring og integrering er tema for 324 319 av innleggene. Til sammenlikning har skole og utdanning 19 049 innlegg og temaet miljø 62 209 debattinnlegg.¹

Tema for IMDis årsrapport er fremstilling av innvandrere i norske medier. Vi har invitert ledende forskere, sentrale mediepersonligheter og andre aktører på feltet til å belyse temaet fra ulike vinkler.

Hver tiende innbygger i Norge er innvandrer eller har foreldre som har innvandret til landet. I Oslo har så mye som hver fjerde innbygger innvandrerbakgrunn. Gjenspeiles mangfoldet i den norske befolkningen og blant innvandrere i TV, radio og aviser? Fremstilles innvandrere som problem eller ressurs i avisspaltene? Blir noen grupper hengt ut? Er muslimer mer utsatt enn andre? Hvilke historier forteller norske medier om hvordan det går med integreringen i Norge? Hvilke forståelser formidles av å være 'norsk'?

Halvparten av befolkningen mener det går dårlig med integreringen i Norge.² Norske medier kritiseres for å portrettere innvandrere, særlig muslimer, på generaliserende og stereotype måter.³ Innvandrere, særlig muslimer, opplever diskriminering på flere arenaer i det norske samfunnet.⁴ I denne artikkelen ser IMDi de ulike artiklene i sammenheng, trekker frem hovedpoeng og drøfter sammenhenger mellom fremstilling av innvandrere i media, holdninger i befolkningen og innvandreres opplevelser av å bo i Norge.

Islam dominerer mediebildet

Innvandring og integrering får stor plass i mediene. Men ikke alle innvandrings- og integreringssaker får like mye oppmerksomhet. I hele 2009 får islam/muslimer nesten dobbelt så mange treff som ordet innvandring. Med sine 77 000 treff i 2009 fikk temaet islam/muslimer bortimot like mange treff som statsminister Jens Stoltenberg, og mer omtale enn svineinfluensaen.

Dette kommer frem i en analyse Retriever har gjennomført på oppdrag fra IMDi, om mediedekningen av saker knyttet til innvandring og integrering i 2009. Retriever har søkt i flere hundre norske medier; både papiraviser, nettaviser, TV og radiostasjoner. I tillegg har de gjort en innholdsanalyse av ti utgaver av åtte av landets papiraviser.⁵

HVA ER INTEGRERING?

Gode norskkunnskaper oppgis av flest i den norske befolkningen (82 prosent) som viktig for å være godt integrert, fulgt av det å kunne forsørge seg selv og sin familie gjennom arbeid (69 prosent).⁶ Befolkningens meninger om hva som kjennetegner god integrering, finner gjenklang i myndighetenes integreringspolitik: De fleste av regjeringens integreringstiltak er rettet mot at innvandrere skal kunne norsk og være økonomisk selvhjulpne.⁷

Mens islam/muslimer som vi har sett, hadde 77 000 treff i 2009, var det til sammenlikning 2225 oppslag om norskopplæring for innvandrere. Norske avislesere, radiolyttere og TV-tittere ble altså i 2009 presentert for 35 ganger så mange medieoppslag om islam som om norskopplæring for innvandrere.

Hvilke integreringstemaer som får mest oppmerksomhet i mediene gjenspeiler med andre ord ikke hva befolkningen og myndighetene definerer som viktig for god integrering.

HVORDAN GÅR DET MED INTEGRERINGEN? ULIKE STÅSTED GIR ULIKE SVAR

I NRKs debatt om innvandring og integrering under valgkampen høsten 2009 innleder programlederen med å si: «Vi skal forsøke å finne ut hvorfor vi ikke lykkes med integreringen i Norge.» Utsagnet følges ikke av en forklaring av hva som menes med integrering, eller hva som ligger i at vi «ikke lykkes».

IMDis årsrapport for 2008, «Hvordan går det med integreringen?», presenterte status for integreringsarbeidet i Norge, med utgangspunkt i regjeringens mål. Rapporten peker på utfordringer på flere områder: Ungdom med innvandrerbakgrunn er overrepresentert blant dem som ikke fullfører videregående opplæring. Det er store forskjeller mellom ulike grupper av innvandrere når det gjelder deltakelse og levekår. Noen

grupper har til tross for lang botid lav yrkesdeltakelse. Utvikling over tid viser imidlertid at forskjellene mellom innvandrere og resten av befolkningen for de fleste grupper og i stor grad jevnes ut med botid i landet.

Innvandrere i Norge har en relativ høy deltakelse i arbeidslivet sammenliknet med andre europeiske land, det gjelder særlig for kvinner. Norskfødte barn av innvandrere deltar både i høyere utdanning og på arbeidsmarkedet i stor grad; også her kommer Norge godt ut sammenliknet med andre europeiske land.⁸ I 2007 var andelen i aldersgruppen 19 til 24 år som deltok i høyere utdanning, 35 prosent for norskfødte med innvandrerforeldre, mot 30 prosent blant all ungdom.⁹

Årsrapporten for 2008 viser gode resultater på sentrale områder for integreringen, og konkluderer med at innvandrere blir stadig bedre integrert, men at det er en tidkrevende prosess.

Premisset for ovennevnte valgdebatt, at vi ikke lykkes med integreringen i Norge, samsvarer med andre ord dårlig med status på det myndighetene har definert som sentrale indikatorer for integrering, og som også oppgis som de viktigste i befolkningen.

Befolkning og myndigheter er enige i *hva* som er viktig for god integrering, men ikke om *hvordan det går*. Om lag halvparten av befolkningen mener integreringen fungerer ganske eller meget dårlig. Kun én av hundre mener integreringen fungerer meget bra, mens 20 prosent mener den fungerer ganske bra.¹⁰ Er det sammenheng mellom befolkningens meninger om integrering og medias fremstillinger?

FREMSTILLING AV INNVANDRERE I MEDIA Problem- og sensasjonsorientert

Det problemorienterte fokuset i NRKs valgdebatt gjenspeiler vinklingen i de fleste medieoppslag om innvandrere og integrering.

Artikler som handler om innvandring og integrering, har langt oftere problemfokus enn ressursfokus. Dette er et av funnene fra Retrievers innholdsanalyse av åtte av landets papiraviser. Av alle oppslag som har innvandring eller integrering som hovedtema, vurderes 71 prosent som problemorienterte, 18 prosent som ressursorienterte, mens bare 11 prosent av oppslagene vurderes som nøytrale. Av alle avisoppslag om innvandrere og flyktninger fra 1976 til 2002 var kriminalitet det mest omtalte temaet.¹¹

INTEGRERINGSMÅL: Gode norskkunnskaper oppgis av flest i den norske befolkningen som viktig for å være godt integrert, viser IMDIs Integreringsbarometer.

“Somaliske innvandrere får tre ganger så mange oppslag som polske innvandrere, selv om det er nesten dobbelt så mange med bakgrunn fra Polen i Norge enn fra Somalia.”

YRKESAKTIVE: Innvandrere i Norge har en relativ høy deltagelse i arbeidslivet sammenlignet med andre europeiske land, det gjelder særlig for kvinner.

Media er – og bør være – opptatt av problemer. Sammen med andre aktører i integreringsfeltet, som forskere og myndigheter, er det journalisters oppgave å belyse utfordringer med integreringen i offentlighet, og å skape debatt om viktige samfunnsproblemer. Det kan være relevante journalistfaglige argumenter for at den enkelte sak har den vinklingen som er valgt. Men hvilke konsekvenser får det om summen av alle oppslag om innvandrere og integrering til sammen tegner et bilde av innvandrere som et problem og av integreringen som mislykket?

Særlig oppmerksomhet rundt noen nasjonaliteter

Noen innvandrergupper får mer medieoppmerksomhet enn andre. Det er ingen sammenheng mellom omfang av omtale og størrelse på gruppen. Somaliske innvandrere får for eksempel tre ganger så mange oppslag som polske innvandrere, selv om det er nesten dobbelt så mange med bakgrunn fra Polen som er bosatt i Norge enn fra Somalia.¹² Somaliere er en av de mest omtalte gruppene, og også en av de gruppene som får mest negativ oppmerksomhet.

Innvandrere fra Somalia brukes som illustrasjon på at integreringen ikke fungerer, også i artikler som omtaler helt andre grupper. Dette påpekes i flere av artiklene i denne rapporten. Systematisk gjennomgang av presseoppslag om somaliere fra 1999 til 2008, viser at det er særlig tre temaer som knyttes til saker om somaliere: kriminalitet, kulturell praksis, og «manglende integrering». Temaene «fungerer som årsaksforklaring for hverandre, uten at sammenhengen mellom disse faktorene noen gang undersøkes systematisk eller angis presist».¹³

Polarisert fremstillinger: Khat-tygger eller polfarer

Fremstillingen av somaliere er polarisert. Som regel er fokuset negativt; unntaket består stort sett av enkelte solskinnshistorier om spesielt integrerte somaliere – som går på tur i skogen eller på ski til nordpolen. De polariserte fortellingene skygger for det normale og det dagligdagse, som bidrar til at fortellingen om somaliere i mediene er lite nyansert. Dette påpeker Elisabeth Eide og Anne Hege Simonsen i sitt bidrag til årsrapporten.

Retrievers innholdsanalyse viser at en tredjedel av alle artiklene om innvandring og integrering handler om religion, og først og fremst islam.

RELIGIØST FOKUS: Tidligere ble innvandrere som regel omtalt med betegnelser knyttet til nasjon, for eksempel pakistaner. Nå er religiøse betegnelser, som muslim, mer vanlig å bruke. Foto: Scanpix

Hvilken gruppe tar over?

At en minoritet blir særlig negativt fremstilt i media, er ikke nytt. Tidligere har det vært andre grupper, som samer og jøder, som har vært i medienes søkelys.¹⁴ Danske forskere mener somaliere har «tatt over» for bosniere i å være den mest synlige gruppen i danske medier.¹⁵ Det siste året har vi sett mange medieoppslag om «kriminelle østeuropeere», særlig med bakgrunn fra Romania. Kanskje er rumenerne i ferd med å «ta over» somaliernes rolle i norske medier?

FRA «INNVANDRER» TIL «MUSLIM»

Debatter om innvandring og integrering er ofte debatter om islam og muslimer. Retrievers innholdsanalyse viser at en tredjedel av alle artiklene om innvandring og integrering handler om religion, og først og fremst islam.

Debatter om «snikislamisering», «ekstrem islamisme» og bruk av hijab i politiet var alle store saker i medieåret 2009. Også utenfor Norge har islam vært gjenstand for store mediedebatter: både i Danmark og Frankrike har burkaforbud vært debattert. På tampen av året fikk folkeavstemningen i Sveits om forbud mot å bygge minareter stor oppmerksomhet. En dominerende tendens siden 11. september 2001 er at islam har fått en sentral rolle i mediasaker om innvandrere og integrering. Tidligere ble innvandrere som regel omtalt med betegnelser knyttet til nasjon («pakistaner»). Nå er religiøse betegnelser («muslim») mer vanlig – særlig for personer med bakgrunn fra land der islam er dominerende religion (Jf. Eide og Simonsens artikkel).

HVEM ER NORSK, OG HVEM ER INNVANDRER?

Det nye norske vi

I 2006 uttalte Norsk språkråd at de mente det var «uriktig å kalle folk fra andre land 'nordmenn'», og at 'nordmann' var ensbetydende med «person med etnisk norsk opprinnelse».¹⁶ Uttalelsen høstet protester og skapte stor diskusjon, som førte til at Språkrådet beklaget og endret oppfatning. I sitt svar til Likestillingsombudet skriver de: «En trenger ikke være 'etnisk norsk' for å kalle seg nordmann eller for å bli kalt nordmann.»

Virkeligheten former språket. Det er naturlig at ord som 'norsk' og 'nordmann' endrer betydning når sammensetningen av befolkningen i Norge endres. Men språket former også virkeligheten. Vår forståelse av hvem som er 'norsk', og hvem som er innvandrere, og i hvilke sammenhenger, påvirkes av hvordan disse begrepene brukes.

I 2007 presenterte utenriksminister Jonas Gahr Støre en forestilling om 'det nye norske vi' i en kronikk i Aftenposten.¹⁷ Han argumenterer for at «en innsnevret forståelse av vi svekker betydningen av det norske. Vi kan ikke bare være de av oss som ser ut som nordmenn gjorde for 50 år siden».

Å være norsk i dag står ikke i motsetning til å ha innvandrerforeldre eller å selv ha innvandret til Norge. Hvilket norsk 'vi' skaper og fremstiller mediene?

Typisk norsk å være god

Det er klare uskrevne regler for hvordan pressen innlemmer og ekskluderer personer med innvandrerbakgrunn fra det norske fellesskapet.

«Hovedregelen ser ut til å være enkel: Når journalister omtaler personer knyttet til kriminalitet eller andre negative forhold, tyr de til betegnelser som forteller at personene det gjelder, står utenfor det norske fellesskapet. Men når innvandrere gjør suksess, trenger de ikke å ha vært lenge i landet før de forfremmes til nordmenn.» (Jf. artikkel av Lindstad og Fjeldstad.) Suksessrike innvandrere, særlig innen idrett og kultur, omtales som regel som norske. Kriminelle fremstilles som regel som ikke-norske («av utenlandsk opprinnelse», «somalisk bakgrunn»).

Også Retrievers analyse viser at kjennetegn som opprinnelsesland eller innvandrerstatus i større grad oppgis når personer med innvandrerbakgrunn har rollen som offer eller er involvert i kriminell aktivitet.

Det norske avgrenses også gjennom bruk av begrepene 'innvandrere' og 'norsk' som motsetningspar. «Innvandrere mindre på uføretrygd enn nordmenn» (Dagbladet nett, 18.5.2009). «Foreldre med innvandrerbakgrunn stiller større krav til sine barn enn norske foreldre» (Morgennyhetene NRK, 6. januar 2010). Disse overskriftene åpner ikke for at man kan være innvandrere og norsk på samme tid. Det henvises til et snevert norsk «vi», som ikke inkluderer personer som har innvandret til landet.

Hvem omtales som innvandrere?

Den typiske «innvandreren» i media har bakgrunn fra Afrika, Øst-Europa eller Asia. Personer som har innvandret til Norge fra Vest-Europa eller USA omtales langt sjeldnere som innvandrere. Hvem som fremstilles som innvandrere henger med andre ord i

MEDIEVANER: TV og internett er de mest brukte mediene i den norske befolkningen, også blant innvandrere.

“Skal avisene overleve i fremtiden, må de ta inn over seg at Norge er et multietnisk samfunn og rette seg inn mot et multietnisk publikum.”

stor grad sammen med hvor man kommer fra. Dette viser Merete Lindstad og Øivind Fjeldstad i sin artikkel.

I medieoppslag er det ikke alltid tydelig om en som omtales som 'innvandrer', faktisk er innvandrer. Begrepet kan like gjerne henvise til norskfødte barn som har innvandrerforeldre. «Innvandrerelever», «innvandrer gutter» eller «innvandrer ungdom» er vanlige betegnelser både i media og forskning om personer som aldri selv har innvandret, men som er født og oppvokst i Norge.

SSB endret i 2008 hvordan de omtaler innvandrere og barn av innvandrere i sine publikasjoner. Blant annet har de sluttet å bruke begrepet 'innvandrerbefolkningen' som samlebetegnelse. Begrunnelsen er at det er så store forskjeller mellom innvandrere og norskfødte barn av innvandrere, for eksempel når det gjelder levekår, at det sjelden gir mening å rapportere statistikk på de to gruppene samlet. Avgjørelsen begrunnes også med at det kan føles ekskluderende for mennesker som er født og oppvokst i Norge, å skulle «låses fast» i kategorien innvandrer.

NY MÅLGRUPPE: «Du kan ikke bare skrive for Ola hvis du vil ha Ali som leser», skriver Lindstad og Fjeldstad i boken «Av utenlandsk opprinnelse», IJ-forlaget 2005.

INNVANDRERE SOM MEDIEFORBRUKERE

TV og Internett er de mest brukte mediene i den norske befolkningen, også blant innvandrere. Andelen som leser papiraviser og lytter til radio, er derimot betydelig lavere blant innvandrere fra Asia, Afrika, Latin-Amerika og Europa utenom EU/EØS enn blant både befolkningen som helhet og blant innvandrere fra EU/EØS, USA, Canada og Australia. De aller fleste innvandrere synes imidlertid det er lett å oppfatte nyhetene både i aviser, på radio og på TV. Dette er funn fra en undersøkelse om medievaner fra SSB.¹⁸

Undersøkelsen synliggjør på den ene siden at innvandrere utgjør en stor andel av medieforbrukerne i Norge. På den andre siden viser den utfordringer for enkelte medier i å nå frem i flere innvandrergrupper, og at dette trolig ikke skyldes språkproblemer.

Det flerkulturelle Norge har kommet for å bli. Å tilpasse formidlingen til en flerkulturell befolkning handler om å nå dagens og fremtidens mediebrukere. For private aktører kan slik tilpasning være avgjørende for å overleve i et marked med hard konkurranse. «Du kan ikke bare skrive for Ola hvis du vil ha Ali som leser,» skriver Lindstad og Fjeldstad i boka *Av utenlandsk opprinnelse*. «Mennesker med innvandrerbakgrunn leser også aviser. Og skal avisene overleve i fremtiden må de ta innover seg at Norge er et multietnisk samfunn og rette seg inn mot et multietnisk publikum. Det holder ikke å skrive for den veletablerte, hvite middelklassen de fleste journalister selv tilhører.»¹⁹ Dette er også et poeng som Majoran Vivekananthan, redaktør i Utrop, vektlegger i sin artikkel. Å tilpasse nyhetsformidlingen til et flerkulturelt publikum handler om å sikre seg andeler i fremtidens mediemarked.

UNDER- OG OVERREPRESENTERT

Personer med innvandrerbakgrunn er underrepresentert i norske medier som nyhetsformidlere, kilder og intervjuobjekter. Men godt synlig i saker som handler spesielt om innvandrere.

Kilder og intervjuobjekter

Tre av fire norske journalister deler en generell oppfatning om at personer med innvandrerbakgrunn sjelden opptrer som aktører eller kilder i stoff som ikke spesifikt omhandler innvandrerspørsmål. Syv av ti er enige i at innvandrer kilder i liten grad benyttes i saker hvor innvandrerstatus er helt irrelevant.²⁰

KONKURRANSEFORTRINN: Medier som klarer å tilpasse nyhetsformidlingen til et flerkulturelt publikum vil ha et konkurransefortrinn, mener redaktør Majoran Vivekananthan (nr. to f.v) i den norske, flerkulturelle avisen Utrop.

Retrievers analyse bekrefter inntrykket blant norske journalister: Kun to prosent av kildene og intervjuobjektene i landets store papiraviser har innvandrerbakgrunn.

Personer med innvandrerbakgrunn er med andre ord langt mindre synlige i media enn befolkningsandelen skulle tilsi.

Hvem formidler nyhetene?

Spørsmålet om representasjon i mediene handler også om hvem som formidler nyhetene. Få synlige minoriteter blant journalister er bakgrunnen for prosjekter både i NRK og på Journalisthøgskolen i Oslo om å rekruttere flere journalister med flerkulturell bakgrunn. Anne Fogt og Nazneen Khan-Østrem peker i sin artikkel på flere utfordringer ved innføring av en kvoteordning for studenter med minoritetsbakgrunn, blant annet fare for stigmatisering.

Selv om innvandrerbakgrunn kan være en fordel for god nyhetsformidling av saker om innvandring og integrering, er det verken en forutsetning eller noen

garanti. Innsiktsfull, faktabasert og balansert nyhetsformidling om innvandrere og integrering krever kvalifikasjoner og kompetanse om det flerkulturelle Norge blant journalister. Slik kompetanse handler både om kultur- og språkforståelse og om nettverk i ulike miljøer. Som Fogt og Khan-Østrem skriver: «Å utdanne journalister som, uavhengig av etnisk bakgrunn, kan dekke alle sider av samfunnet handler vel så mye om at studenter med etnisk norsk bakgrunn åpner opp for å bevege seg i andre miljøer enn det de vanligvis gjør.»

Positiv utvikling: Økt synlighet

De siste tiårene har vi sett et økende mangfold i bildet mediene formidler av innvandrere. Samtidig som mye plass vies til saker om kriminalitet og innvandrere som lever på siden av det norske storsamfunnet, har det også vært en klar økning i saker der personer med innvandrerbakgrunn gjør seg positivt bemerket. Dette gjelder særlig for stoff om sport og kultur, men vi ser også oftere enn før at innvandrere dukker opp i allmenne nyhetssaker og reportasjer. Dette fremhever Lindstad og Fjeldstad i sin artikkel.

BEDRE REPRESENTATIVITET: På 2000-tallet har det blitt mer vanlig at mediene ansetter journalister med innvandrerbakgrunn.

Ifølge Fogt og Khan-Østrem skjer det en positiv utvikling også når det gjelder rekruttering til journaliststudiet. Mens journalistyrket lenge ikke har vært et av statusyrkene i innvandrer miljøer, peker artikkelforfatterne på at stadig flere søkere med minoritetsbakgrunn kommer inn via ordinært opptak. Det vil si at de foretrekker journaliststudiet selv om de har poeng nok til å komme inn på andre studier som også krever høy poengsum. De mener gode rollemodeller fra «utradisjonelle» journalister trolig er den faktoren som har størst positiv virkning på rekrutteringen.

Den kanskje mest merkbare endringen de siste årene er at stadig flere med innvandrerbakgrunn er aktive og synlige deltakere i den offentlige samfunnsdebatten.

Debatt om debatten

Vi har også fått en debatt om debatten, hvor flere viktige spørsmål har blitt reist. Blant annet har det blitt etterlyst flere aktive deltakere med minoritetsbakgrunn i det offentlige ordskiftet. Usman Rana, legestudent og aktiv debattant, har i den sammenhengen stilt spørsmål ved om deltakelse i offentlige debatter for muslimer skader mer enn det gavner. «Norske muslimer har halde ein høg medieprofil. Vi har vore aktive og fått fram mange nye røyster. Eg trur det har slått tilbake på oss. Eg er redd for at det i det norske folkedjupet rører seg ei sterk antimuslimsk, og til dels muslimofobisk grunnstrøyming som gjer seg stadig meir gjeldande, og som gjer at dess meir muslimer blir eksponerte i dei vanlege demokratiske kanalane i det norske samfunnet, dess meir aukar hatet mot muslimer,» sier Rana til Klassekampen 2. desember 2009.

Ranas utspill aktualiserer kritikken som kommer frem i denne rapporten om negativt mediefokus i saker om innvandrere, og at islam og muslimer er særlig utsatt.

Innvandrere snakker om innvandrere

Innvandrere er i større grad enn før synlige i det norske mediebildet, men når innvandrere uttaler seg, er det først og fremst for å snakke om innvandring og integrering. I hele 62 prosent av sakene som har innvandring eller integrering som tema, er innvandrere brukt som kilder.²¹

Er forklaringen på dette at innvandrere som regel velger å uttale seg om innvandring og integrering, eller er det slik at det er vanskelig for innvandrere som vil snakke om andre saker, å komme til orde i mediene?

Khalid Salimi, som har bidratt til denne rapporten med artikkelen «De tause i tale», drøfter hva slags forventninger som rettes mot innvandrere som opptrer i media – fra media og dem selv. «Innvandrerne er også flinke til å sensurere seg selv. Dette har å gjøre med å tilpasse seg til bestemte forestillinger om oss,» skriver Salimi. Han forteller også om erfaringer med hva slags debatt deltakere journalister ofte er ute etter: «Mange ganger hender det at journalistene dropper deg fordi du ikke har bastante eller kontroversielle meninger. Er du for nyansert, er du ikke interessant.»

Journalister med flerkulturell bakgrunn ønsker ikke å være «innvandrerjournalister». Flere mener at de

har en erfaringsverden og en flerkulturell kompetanse som kan komme til nytte, men ingen ønsker å jobbe bare med saker fra minoritetsmiljøer, minoritetsproblematikk eller kilder med flerkulturell bakgrunn. Dette kommer frem i Marianne Mikkelsens masteroppgave *Verdsatt og feilvurdert*, som er basert på kvalitative intervjuer med 15 flerkulturelle journalister.²² Å slutte å tenke at journalister med minoritetsbakgrunn først og fremst bør dekke spørsmål som har med minoriteter å gjøre, er ifølge Fogt og Khan-Østrem en av hovedutfordringene for norske medier og journalistutdanningen.

KONSEKVENSER AV MASSIV OMTALE OG PROBLEMFOKUS

Holdninger i befolkningen

Om lag halvparten av befolkningen mener integreringen fungerer dårlig. Befolkningen er mer skeptisk til muslimer enn til personer med annen religiøs tro.²³

IMDi gjennomfører årlig en spørreundersøkelse i befolkningen, Integreringsbarometeret, om holdninger til innvandrere og integrering. For de fleste spørsmålene i undersøkelsen er det små endringer fra den ble gjennomført første gang i 2005, til 2009. Funnene er ikke entydige: På noen områder viser

befolkningen toleranse og positive holdninger til innvandrere, på andre områder stor skepsis. Mer enn halvparten av befolkningen sier seg enige i at vi «ikke bør slippe inn flere innvandrere i Norge». Svarene her er stabile, i dreining av økt skepsis, siden 2005. Befolkningen deler seg i spørsmålet om «verdier innenfor islam er forenlige med grunnleggende verdier i det norske samfunnet». Andelen som mener de er helt eller delvis forenlige, øker fra 39 til 48 prosent fra 2005 til 2009.

Økende toleranse for innvandrere

SSBs holdningsundersøkelse²⁴ viser en jevn utvikling siden 2002 i retning økt toleranse i befolkningen for innvandrere. Andelen som mener innvandrere flest beriker det kulturelle livet i Norge, har økt fra 63 prosent i 2002 til 70 prosent i 2009. Andelen som synes det ville vært ubehagelig om egen sønn eller datter giftet seg med en innvandrers, har gått ned fra 40 til 25 prosent i samme periode. IMDi Integreringsbarometer viser imidlertid at toleransen for en tenkt fremtidig svigersønn eller -datter varierer med vedkommendes religiøse tilhørighet. 53 prosent ville vært negative til at eget barn giftet seg med en muslim, mot 5 prosent dersom det gjaldt en kristen

LEGESTUDENT, MUSLIM OG AKTIV SAMFUNNSDEBATTANT: Usman Rana (t.h) frykter at det kan slå tilbake på muslimer at de holder en høy medieprofil. Han ble for alvor kjent da han vant en kronikkonkurranse i Aftenposten i 2008. Faksimile fra Aftenposten 25. februar 2008

Personer som har kontakt med innvandrere mener i større grad enn andre at integreringen i Norge går bra.

og 26 prosent dersom den potensielle svigerdatteren eller -sønnen var jøde.

Et stort flertall av de spurte i SSBs undersøkelse, sju av ti, er enige i at «innvandrere flest gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv», men her viser undersøkelsen en nedgang på fire prosentpoeng fra året før. Halvparten av befolkningen mener det bør bli vanskeligere for flyktninger og asylsøkere å få opphold i landet. Her har andelen økt med 11 prosentpoeng på ett år.

Kontakt med innvandrere gir mer positive holdninger

Andelen av befolkningen som har kontakt med innvandrere, har økt betydelig fra 2005 til 2009, viser Integreringsbarometeret. Det er få som ikke har kontakt med noen innvandrere, men også få som har mye kontakt med innvandrere. Denne utviklingen bekrefte av SSBs holdningsundersøkelser, hvor andelen som oppgir å ikke ha kontakt med noen innvandrere, synker fra 36 prosent i 2003 til 25 prosent i 2009. Andelen som har daglig eller ukentlig kontakt med innvandrere, har i samme periode økt fra 52 til 61 prosent.²⁵ Det er imidlertid langt færre som har nære relasjoner med innvandrere. 40 prosent av befolkningen har ikke noen innvandrere i sin omgangskrets.²⁶

Kontakt og erfaring med innvandrere gir mer positive holdninger til innvandrere og innvandring. Dette er et klart funn både i Integreringsbarometeret og SSBs undersøkelser. Integreringsbarometeret viser også at personer som har kontakt med innvandrere i større grad enn andre, mener at integreringen i Norge fungerer bra.

Fremstillinger i media påvirker holdninger

I hvilken grad påvirkes holdninger til innvandrere av medias fremstilling?

Begrensede personlige erfaringer styrker trolig mediens påvirkningskraft. Det samme gjør mengde medieoppslag om et tema. Dette påpeker medieforfatterne Lindstad og Fjeldstad i sitt bidrag til denne årsrapporten. De stiller spørsmål ved om det kan være en sammenheng mellom økt mediedekning i 2009 om veksten i antall asylsøkere og av problemer knyttet til asylsøkere og flyktninger, og økt oppslutning i befolkningen om en restriktiv asylpolitikk.

Mediene kan også ha innflytelse på folks oppfatninger om hvor mange innvandrere det faktisk er i Nor-

ge. En undersøkelse som ble presentert i Nytt Norsk Tidsskrift mot slutten av 2009, viser at mange nordmenn tror at antall ikke-vestlige innvandrere i Norge er større enn det faktisk er. Og jo færre ikke-vestlige innvandrere som bor i ens egen kommune, jo flere tror en at det bor i landet. Personer som bor i Oslo, der antall ikke-vestlige innvandrere er klart størst, har mest realistiske antakelser om antall ikke-vestlige innvandrere i Norge. En mulig forklaring på dette bildet er ifølge forskerne Tor Bjørklund og Johannes Bergh at mediens fremstilling av innvandrertette deler av Oslo gir et skjevt bilde av Oslos befolkning. Personer som bor utenfor Oslo setter større lit til mediebildet som blir tegnet av byen, enn personer som selv bor i Oslo. Dette understreker poenget om at begrensede personlige erfaringer styrker mediens påvirkningskraft i innvandrings- og integreringsspørsmål.²⁷

Som vi har sett er det personer som har erfaring med innvandrere, som har mest positive holdninger til innvandrere og integrering. At stadig flere i befolkningen omgås og kjenner innvandrere personlig, kan være en av årsakene til at befolkningen på mange områder viser stadig økt toleranse for innvandrere.

Innvandrere i media fremstilles ofte med et problemfokus, men media formidler selvsagt også erfaringer og historier med annet fokus. Massiv medieomtale av en gruppe følges ofte av debatt, som kan balansere fremstillingene. De mange debattene i 2009 om islam har gitt muslimer massiv medieoppmerksomhet, men også flere synlige muslimer i samfunnsdebatten. Økt deltakelse av personer med innvandrerbakgrunn i den offentlige debatten, og synliggjøring av ulike perspektiver kan bidra til å nyansere det hovedsakelig problemfokuserende bilde av innvandrere i mediene.

Konsekvenser for de omtalte

Hvordan påvirker mediens fremstilling av innvandrere de som omtales – innvandrere i Norge?

«Hvem er jeg egentlig? Når jeg løper 800 meter for ungdomslandslaget, er jeg nordmann. Men når media lager oppslag om somaliere, kommer folk og spør om jeg er dopselger og barneraner. Da er jeg plutselig somalier.» Dette sier Mohamed Abdi, som da var på ungdoms-OL-landslaget i friidrett, i et intervju med Aftenposten (se Lindstad og Fjeldstads artikkel). Sitatet sier noe om hvordan pressen definerer grensene for det norske fellesskapet, men er

også et vitnesbyrd om personlige konsekvenser av massiv negativ medieoppmerksomhet om en gruppe.

En nylig publisert doktoravhandling viser at mediens stort sett negative omtale av Iran, iranere og innvandrere generelt bidrar til at norsk-iranere føler seg ekskludert fra det norske samfunn. «Ved å reprodusere stereotyper om 'de andre' hemmer mediene deres tilhørighet til Norge,» sier Sharam Alghasi i et intervju om avhandlingen.²⁸ Det er ingen grunn til å anta at sammenhengen mellom negativ fremstilling og følelse av å være ekskludert ikke er gyldig også for andre innvandrergupper i Norge.

Muslimer utsatt for diskriminering

Norske muslimer har det siste året gitt uttrykk for at den norske offentligheten preges av økende muslimhets og negativ oppmerksomhet mot islam. Å koble muslimer til terrorisme og vold påpekes som en økende tendens i den offentlige debatten i Norge, i en rapport av Europarådets kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI).²⁹ Rapporten trekker også frem at innvandrere ofte portretteres i mediene på måter som ikke bidrar til å utfordre stereotyper og generaliseringer av muslimer.

Muslimer i Norge opplever mer diskriminering enn andre. Dette viser en IMDi-undersøkelse fra 2008 blant innvandrere i Norge fra Afrika, Øst-Europa og Sør- og Mellom-Amerika.³⁰ De som har besvart undersøkelsen, er «bedre integrert» enn gjennomsnittet for innvandrere i Norge: nesten en tredjedel av utvalget har bodd i Norge i mer enn 20 år, mer enn 80 prosent er i jobb, og 86 prosent har utdanning på nivå med eller høyere enn videregående skole. 76 prosent av de spurte opplever seg som godt integrert i det norske samfunnet. I dette utvalget oppgir halvparten at de har opplevd å bli diskriminert en eller flere ganger i løpet av det siste året. Personer fra Afrika og/eller fra land der islam er den største religionen, opplever mer diskriminering enn andre. Andelen som har opplevd diskriminering på boligmarkedet, er for eksempel over dobbelt så høy blant dem fra muslimske land som for de andre i utvalget. Åtte av ti er helt eller delvis enige i at muslimer er spesielt utsatt for etnisk diskriminering.

Også i andre europeiske land opplever muslimer mer diskriminering enn andre. En EU-undersøkelse fra 2009 viser at én av tre muslimer har opplevd diskriminering i løpet av det siste året.³¹

Én av tre somaliere i Norge har opplevd diskriminering ved ansettelse de siste fem årene. Innvandrere fra Somalia opplever at de blir diskriminert i arbeids- og boligmarkedet i større grad enn innvandrere fra andre land. 20 prosent av ungdom med somalisk bakgrunn føler svært ofte eller ofte at de ikke blir akseptert av etnisk norsk ungdom. Tilsvarende andel

for ungdom med innvandrerbakgrunn fra andre land er 13,5 prosent.³²

Flere undersøkelser viser altså at muslimer og personer med bakgrunn fra Afrika opplever mer diskriminering enn andre. Som vi har sett er det også disse gruppene som får mest negativ oppmerksomhet i media, og som befolkningen er mest skeptisk til.

AVSLUTNING

Norske medier har i 2009 viet stor plass til saker om innvandring og integrering. Mengden medieoppslag er ikke ensbetydende med bred dekning. Noen grupper er oversynlige, andre usynlige. Noen temaer er overbelyst, andre underbelyst.

Utfordringene som ikke synes

Som iverksetter av regjeringens integreringspolitikk erfarer IMDi at det daglige integreringsarbeidet, som gjøres i alle kommuner gjennom hele året, sjelden blir til mediehistorier.

Regjeringen har definerte mål for integreringspolitikken, konkrete tiltak og indikatorer for å måle i hvilken grad politikken er vellykket. I mediedebatter om integrering kritiseres ofte politikk og tiltak på et

FÅ HVERDAGSHISTORIER: Mengden av problem- og sensasjonsorienterte oppslag i media skygger for hverdagshistorier og fortellinger om det vanlige.

“Saker om innvandrere og integrering får til sammen mye plass i media, men oppmerksomheten er ulikt fordelt. Mens noen grupper er oversynlig, er andre usynlige.

UTSATT GRUPPE: 20 prosent av ungdom med somalisk bakgrunn føler svært ofte eller ofte at de ikke blir akseptert av etnisk norsk ungdom.

generelt nivå: «Integreringspolitikken fungerer ikke», «vi må begynne å stille krav», men diskusjonen knyttes sjelden til faktiske tiltak og ordninger – som introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger, rett og plikt til norskopplæring og bosetting i kommunene. Dette er viktige og utfordrende samfunnsoppgaver, som fortjener offentlig oppmerksomhet og debatt.

Balansert nyhetsformidling – felles ansvar

Å bidra til mer kunnskapsbasert nyhetsformidling og debatt om integrering, er et ansvar for den enkelte

journalist, journalistutdanningen og mediebedriftene. Men også for integreringsmyndighetene. Som fagdirektorat skal IMDi bidra med kunnskapsgrunnlag for den offentlige debatten. At integrering som regel debatteres uten referanse til myndighetenes integreringspolitikk, gir grunnlag for å stille kritiske spørsmål ikke bare til mediene, men også til oss selv: Er vi dyktige nok til å formidle kunnskap om integreringen i Norge, om tiltakene vi har ansvar for, om hva som fungerer og hvor det er utfordringer? I hvilken grad våre budskap når frem avhenger imidlertid også av at mediene er villige til å ta i bruk og spre kunnskapen videre.

Tilknytning til arbeidslivet og det å kunne norsk er viktige indikatorer for integrering. Men integrering handler også om tilhørighet. Å bruke et inkluderende språk, som ikke avgrenser 'det norske vi', er en utfordring for alle som formidler informasjon om integrering og innvandrere: både media, forskning og integreringsmyndigheter. Bevissthet rundt språk- og begrepsbruk handler også om å formidle presist, for å nå frem med ønsket budskap. Å omtale norskfødte barn som «innvandrere» i en nyhetssak eller i en rapport kan gjøre leseren usikker på hvem det egentlig refereres til.

Hva er mangfold?

Innvandrere opptar mye spalteplass i mediene, men blir først og fremst snakket om. Personer med innvandrerbakgrunn er mer synlige i mediene i dag enn for bare noen år siden, både som journalister, debatt deltakere og intervjuobjekter. Men norske medier er fortsatt langt unna å speile Norges mangfoldige befolkning. Og hva betyr egentlig mangfold? Er det mangfold hvis de fleste synlige minoritetene i media er legestudenter i tyve-årene med foreldre fra Pakistan?³³ Spørsmålet stilles i en kommentar i Aftenposten av debattredaktør Knut Olav Åmås.

Mangfold i mediene handler ikke bare om flere synlige minoriteter på TV-skjermen. Det handler også om at innvandrere og barn av innvandrere i Norge skal ha lik adgang som andre til å prege mediernes daglige formidling av virkeligheten. God representasjon av personer med innvandrerbakgrunn i mediene, som kilder, intervjuobjekter og journalister, er også viktig for å formidle erfaringer til befolkningen om å innvandre og om å leve i Norge som synlig minoritet.

Personer med innvandrerbakgrunn i Norge utgjør en sammensatt gruppe, med hensyn til for eksempel alder, kjønn, landbakgrunn, utdanningsnivå og innvandringsgrunn, som har ulik bakgrunn og ulike erfaringer. Målsetninger om mangfold i mediene bør sikte mot å speile dette mangfoldet.

Medias påvirkningskraft

Gjennomgang av presseoppslag viser at medias søken mot konflikt, drama og sensasjon gjelder her, som på andre samfunnsområder: De fleste sakene er problemfokuseret. Enkelte grupper, som somaliere og muslimer, får mer oppmerksomhet – og negativt fokus – enn andre. Oppslag om islam/muslimer er dominerende i mediebildet.

Å fokusere på problemer er positivt og kan bidra til fremgang på de områdene der integreringen av innvandrere er særlig utfordrende. Her har media en viktig rolle. Utfordringen er hvis summen av medieoppslag skaper et bilde av innvandrere, som hovedsakelig fokuserer på problemer.

Begrensede personlige erfaringer og omfang av medieoppslag om et tema, styrker trolig mediens påvirkningskraft. Det er relativt få i Norge som ikke har noen kontakt med innvandrere. Men de fleste har allikevel liten kontakt og de færreste har nære relasjoner til innvandrere. Manges erfaringer med innvandrere er altså først og fremst formidlet gjennom mediene.

De polariserte fremstillingene av innvandrere skygger for hverdags historier og fortellinger om det vanlige. Dette kan gjøre det vanskelig for avisleseren og TV-titteren å identifisere seg med de som portretteres.

Gruppene som får mest negativ medieoppmerksomhet, er de samme som i størst grad oppgir å bli utsatt for diskriminering i Norge. Det er grunn til å stille spørsmål ved forholdet mellom holdninger i befolkningen, innvandreres opplevelser av diskriminering og mengden av problemfokuserede oppslag i media om enkelte innvandrerg grupper. Den journalistiske orienteringen mot konflikt, sensasjon og drama, kan gi mange enkeltoppdrag som til sammen skaper et bilde av noen grupper som er belastende for dem som omtales, og som kan være negativt for integreringen av innvandrere i Norge.

Noter

- 1 Debattsentralen, Aftenposten 6.2.2010: <http://debatt.aftenposten.no/group.old.php>; <http://debatt.aftenposten.no/group.old.php>
- 2 Ifølge IMDi årlige holdningsundersøkelse, Integreringsbarometeret, til et representativt utvalg av befolkningen. Integreringsbarometeret 2009 er under publisering.
- 3 Rapport fra Den europeiske kommisjonen mot rasisme og intoleranse (ECRI): <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Norway/NOR-CbC-IV-2009-004-NOR.pdf>
- 4 Jf. *Integrert, men diskriminert*. IMDi-rapport 9-2008.
- 5 VG, Aftenposten, Dagbladet, Bergens Tidende, Stavanger Aftenblad, Nordlys, Dagens Næringsliv og Klassekampen.
- 6 Jf. Integreringsbarometeret 2009 (IMDi-rapport, under publisering)
- 7 Se St.prp. nr. 1 (2009–2010), Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Handlingsplan for integrering og inkludering av innvandrerbefolkningen og Mål for inkludering.
- 8 OECD (2008): «Jobs for Immigrants: Labour market integration in Norway». URL: <http://www.imdi.no/no/Nyheter/2009/Yrkesaktive-innvandrere/>
- 9 Kilde: SSB. Gjengitt i i-FAKTA 2009.
- 10 Jf. Integreringsbarometeret 2009 (under publisering). 47 prosent av de spurte svarer at de mener integreringen fungerer ganske eller meget dårlig.
- 11 Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2007): *Mistenkelige utlendinger. Minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*. Høyskoleforlaget.
- 12 Kilde SSB, i i-FAKTA 2009. Bosatte innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre, per 1.1.2009. Polen: 44 482 personer, Somalia 23 633 personer.
- 13 Fuglerud, Øyvind og Ada Engebrigtsen (2009): *Kultur og generasjon. Tilpasningsprosesser blant somaliere og tamiler i Norge*. Universitetsforlaget.
- 14 Eide, Elisabeth og Anne Hege Simonsen (2007): *Mistenkelige utlendinger. Minoriteter i norsk presse gjennom hundre år*. Høyskoleforlaget.
- 15 Fadel, Hervik og Vestergaard (1999): «De 'besværlige' somaliere» i: Hervik, P. (red.): *Den generende forskjellighet. Danske svar på den stigende multikulturalisme*. København: Hans Reitzels Forlag.
- 16 Les brev fra Språkrådet på URL: <http://www.nrk.no/nyheter/kultur/1.1296059>,
- 17 <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article1761653.ece>
- 18 Vaage, Odd Frank (2009): *Kultur- og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn*. Rapporter 2009/29, Statistisk Sentralbyrå.
- 19 Lindstad, Merete og Øyvind Fjeldstad (2005): *Av utenlandsk opprinnelse*. Sitat: side 131
- 20 Se undersøkelse fra SKUP: http://www.kim.no/upload/rapporter/0805%20SKUP_Holdningsundersokelse_Nehru%20Sand.pdf
- 21 Fra Retrievers medieanalyse
- 22 Marianne Mikkelsen (2009): *Verdsatt og feilvurdert. Flerkulturelle journalister i norske redaksjoner*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- 23 Jf. Integreringsbarometeret 2009 (IMDi-rapport, under publisering). 47 prosent av de spurte svarer at de mener integreringen fungerer ganske eller meget dårlig.
- 24 Blom, Svein (2009): *Holdninger til innvandrere og innvandring 2009*. Rapporter 2009/44. SSB.
- 25 Blom, Svein (2009): *Holdninger til innvandrere og innvandring 2009*. Rapporter 2009/44. SSB.
- 26 Jf. Integreringsbarometeret 2009 (IMDi-rapport, under publisering).
- 27 Jf. undersøkelse av Tor Bjørklund og Johannes Bergh, referert i artikkel av Lindstad og Fjeldstad.
- 28 Avhandling av Sharam Alghasi, fra forskningsprogrammet Kulturell kompleksitet i det nye Norge, Universitetet i Oslo. Se intervju: <http://www.culcom.uio.no/nyheter/2009/alghasi.html>
- 29 Jf. rapport fra ECRI.
- 30 *Integrert, men diskriminert*. IMDi-rapport 9-2008.
- 31 EU-MIDIS: *European Union Minorities and Discrimination Survey*. Se rapport: http://fra.europa.eu/fraWebsite/eu-midis/index_en.htm
- 32 Data fra undersøkelsen Ung i Norge 2006, gjengitt i Fangen, Katrine (2008): *Identitet og praksis. Etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Gyldendal Akademisk
- 33 Jf. kronikk i Aftenposten 31.12.2009 av debattredaktør Knut Olav Åmås: <http://www.aftenposten.no/meninger/kommentatorer/aamaas/article3444150.ece>